

Prof. dr hab. Cezary Bronowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Katedra Italianistyki

Recenzja

dorobku naukowo-badawczego i dydaktyczno-organizacyjnego

dr Moniki Surmy-Gawłowskiej (Uniwersytet Jagielloński)

w postępowaniu habilitacyjnym

Opracowana zgodnie z art.16 ust. 2 pkt 1 Ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym, znowelizowanej Ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie Ustawy [...] oraz wg wskazówek zawartych w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 w sprawie kryteriów oceny [...].

Informacje ogólne o Kandydatce

Dr Monika Surma-Gawłowska legitymuje się dyplomem magistra filologii włoskiej (1994, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Jagielloński) oraz dyplomem doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa (2003, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Jagielloński). Tematy pracy magisterskiej i dysertacji doktorskiej dotyczą postaci scenicznych i postaci aktorów z włoskiej *komedii dell'arte*.

W latach 1995-1999 Habilitantka była słuchaczem studiów doktoranckich; w okresie 1995-2006 pracowała jako asystent w Zakładzie Italianistyki Instytutu Filologii Romańskiej w tej samej jednostce.

Od 2006 roku dr Surma-Gawłowska zajmuje stanowisko adiunkta w Instytucie Filologii Romańskiej Zakładu Italianistyki, na Wydziale Filologicznym UJ.

W latach 1996-2000 była tłumaczem przysięgłym języka włoskiego, a w okresie studiów doktoranckich (1996-1997), w ramach międzynarodowego programu TEMPUS, odbyła kilkumiesięczny staż naukowy w Rzymie, w Uniwersytecie degli Studi 'La Sapienza'.

Dorobek naukowy

Ilościowa ocena dorobku naukowo-badawczego

Dorobek naukowy Dr Moniki Surmy-Gawłowskiej obejmuje szereg publikacji: dwie (2) monografie, jedną (1) antologię ze wstępem historycznym, jedną (1) pracę zbiorową opublikowaną pod Jej naukową redakcją, osiem (8) przekładów i dwadzieścia dwie (22) publikacje naukowe wraz z rozdziałami w pracach zbiorowych, oprócz monografii habilitacyjnej. Lista publikacji wykazana w załączniku nr.3 dotyczy publikacji po otrzymaniu stopnia doktora nauk humanistycznych.

Habilitantka opublikowała swoje prace w języku włoskim i polskim, co przekłada się potencjalnie na międzynarodowy zasięg dorobku badawczego dr Surmy-Gawłowskiej.

Pod względem ilościowym, naukowo-badawczy dorobek Habilitantki po uzyskaniu stopnia doktora wystarcza do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych.

Jeżeli chodzi o artykuły naukowe, to ich tematyka jest odpowiednio zróżnicowana, co świadczy o erudycji i umiejętności autorki. Jednak większość prac ukazała się w pracach zbiorowych o zasięgu lokalnym, a nieliczne artykuły w czasopismach znajdujących się na liście ministerialnej. Wyraźny brak publikacji z listy ERIH.

Opisowa ocena dorobku naukowo-badawczego ze szczegółowym uwzględnieniem osiągnięcia naukowego – rozprawy habilitacyjnej

Ocena rozprawy habilitacyjnej

Jako główne osiągnięcie naukowe Habilitantka wskazała monografię w języku polskim p.t.: *Komedia dell'arte*. Książka została opublikowana w krakowskim wydawnictwie naukowym Universitas w roku 2015 i liczy 405 stron. Składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, spisu ilustracji podzielonego na sekcje tematyczne oraz bibliografię. Publikacja zawiera także indeks nazwisk.

Monografia habilitacyjna jest interesującym opracowaniem interdyscyplinarnym dotyczącym immanentnych cech poetyki gatunku *komedii dell'arte* (we Włoszech, Francji i Polsce), która wpisuje się w kanon teatru europejskiego XVI i XVII stulecia. Temat pracy na pozór wydaje się dość wyeksploatowanym.

Na wstępie chciałbym podkreślić, że dr Surma-Gawłowska doskonale orientuje się w gąszczu omawianych cech *komedii dell'arte* o zróżnicowanej strukturze i tematyce, ze

swobodą porusza się na wielu płaszczyznach: historyczno-teatralnej i kulturoznawczej. Dlatego z jednej strony u podstaw tej wiedzy można zaobserwować niewątpliwą pasję i zainteresowanie omawianą problematyką, z drugiej zaś, metodologiczne oraz warsztatowe zalety dysertacji pozwalają stwierdzić, że praca powstała na bardzo dojrzałym gruncie naukowym o czym świadczą wcześniejsze publikacje naukowe, m.in. *Isabella Andreini: tra Teatro e Accademia. Saggio su un'Innamorata della Commedia dell'Arte*, Leksem, Łask 2007, czy inne opracowania naukowe odnoszące się do recepcji *komedii dell'arte* w Polsce i Europie.

We wstępie (str. 11-28) dr Surma-Gawłowska przedstawiła zarys poliwalentnego świata scenicznego fenomenu *komedii dell'arte* o charakterze kulturowo-lingwistycznym.

W uwagach wstępnych Habilitantka sygnalizuje istotę badanego zjawiska *komedii dell'arte* we Włoszech podzielonych na szereg księstw czy państw (XVI i XVII stulecie), wskazując na kunszt i warsztat sceniczny aktora, pojawiające się trudności do rozstrzygnięcia, znaczenie nowego problemu oraz stan badań na jego temat. Jest to właściwy zabieg metodologiczny, gdyż autorka książki informuje z góry czytelnika o tym, czego może oczekiwać po przeczytaniu ponad 400 stron książki.

Układ całej pracy zredagowanej w poprawnym języku ojczystym, co należy do rzadkości u neofilologów, jest jasny i logiczny. Przypomina z lekka 'tryptyk' i obejmuje trzy rozdziały: dwa teoretyczno-analityczne oraz trzeci, który staje się swoistym ogniwem łączącym pierwszą część z drugą. Jest to zróżnicowany materiał egzemplifikacyjny w postaci wielu wybranych a dzisiaj zapomnianych spektakli *komedii dell'arte*, traktatów i manifestów programowych, które odwołują się do polemiki i nawet 'walki' z Kościołem o nową formułę komedii w podzielonej politycznie i religijnie Italii.

Należy podkreślić, że we wstępie Habilitantka obiera za punkt wyjścia definicję założonego fenomenu *komedii dell'arte* jako pewnego nośnika w odczytywaniu lub (re)interpretacji ludycznego aspektu włoskiego fenomenu scenicznego; koncentruje się także na wielu wariantach analizowanego zjawiska (str.14-15), do którego ustosunkowuje się krytycznie. Dr Surma-Gawłowska przedstawia zakres rozprawy podkreślając efekty komiczne w widowiskach *dell'arte*, użycie muzyki, gry aktorskiej oraz aktualny stan badań.

Jednak w gąszczu lektury krytycznej, Habilitantka pominęła dość ważne i istotne pozycje książkowe w badaniach nad zjawiskiem scenicznym *dell'arte*, elementami *komedii dell'arte* i zreformowaną *komedią dell'arte*.

Aby wypełnić dwie luki interpretacyjne, należałoby odwołać się do polskiej bibliografii obejmującej książki: Krzysztofa Żaboklickiego, *Carla Goldoniego*, PWN,

Warszawa 1984 i Mirosława Kocura, *Teatr antycznej Grecji* (III rozdział o aktorze i maskach), Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001.

Pierwszy rozdział monografii odkrywa na nowo człowieka – aktora i reżysera widowiska teatralnego, czyli ‘capocomica’ we włoskiej *komedii dell’arte*, rodziny aktorów *dell’arte*: Bibieny, Andreini, Cecchini i Biancolelli i zespołów teatralnych, m.in. Fedeli.

Habilitationka kładzie nacisk na proces formowania się nowych, wędrownych zespołów teatralnych przemierzających całą Europę, na dobór repertuaru teatralnego i miejsca inscenizacji teatralnych – od placu targowego do teatrów pałacowych Wenecji, Werony, Mantui, Rzymu, itp. Protagonistą wszelkich zmian staje się aktor, jego rzemiosło sceniczne i nowa postać sceniczna, którą kreuje. Aktor odgrywa tutaj – jak słusznie podkreśla Habilitationka, istotną rolę i jest ogniwem w scenicznym procesie twórczym. Wyłania się zupełnie odmienny obraz nieznanego aktora - intelektualisty, osoby utalentowanej, m.in. w osobie Ruzantego, Sacchiego, czy rodziny Andreini i Cecchini.

Dwa istotne komponenty krzyżują się ze sobą, a mianowicie: słowo aktora – jako wyraz intelektualisty i jego umiejętności akrobacyjne wraz z ekspresją ciała i ruchem aktora na scenie. Jest to jeden z oryginalnych komponentów włoskiej koncepcji gry aktorskiej. Aktor na scenie ma bawić i uczyć, a także rozśmieszać i karcić.

Dlatego warto byłoby wskazać w niektórych fragmentach pracy na antropomorficzną naturę postaci – błazna (str. 42-54) – szarlatana, późniejszego Arlekina, który wskazuje na manichejską koncepcję świata oraz na to, że błazen może stać się medium lub mediatorem pomiędzy różnymi klasami społecznymi. Błazni są zabawni, gdyż ich działania prowadzą do krótkich przeblysków wesołego bałaganu, po którym albo następuje powrót do ustalonego porządku, albo do całkowitego przewrotu. Błazen więc bawi, rozśmiesza, łamie tabu, jest wolny, czasem przerażający i groźny, walczy o swoją godność i wolność słowa. Staje się zatem wyznacznikiem mądrości i głupoty, panuje nad porządkiem i chaosem, co znajduje odzwierciedlenie w wybranych fragmentach spektakli *komedii dell’arte*, w drugiej i trzeciej części monografii.

Autorka omawianego rozdziału pracy umiejętnie posługuje się narzędziami metodologicznymi, ale nie uwypukla fenomenu teatralizacji postaci-masek w *komedii dell’arte* i ich transformacji: począwszy od Meneghina, Ruzante – Północ Włoch, Rugantina – Centrum Włoch - Lazio i Beppe Nappy – Południa, uwypuklając perspektywę percepcji i wynikającej z niej wielofunkcyjności dialektu we Włoszech, na przykładzie Ruzanta (str. 50-54).

Pozostaje więc pewne uczucie niedosytu na poziomie: statusu postaci-maski lub jej wielowymiarowości, odwołania się do gry słów na poziomie języka postaci z *komedii dell'arte*, elementów bezpośredniego kontekstu napięć i emocji, skłonności do moralizatorstwa, czy nawet niechęci, oburzenia pewnymi faktami i normami zachowawczymi, co znajduje odbicie w wybranych inscenizacjach teatralnych.

Na szczególną uwagę zasługują ostatnie rozdziały pierwszej części monografii, które należą do interesujących z punktu widzenia: prowadzonej polemiki/'querelle' ideologicznej o nowy kształt i formę komedii w dobie kontrreformacji, repertuaru programowego, a przede wszystkim ze względu na obecność kobiet – wielkich aktorek na scenach teatralnych Włoch i Europy, m.in. Urszuli Cecchini i Izabelli Andreini.

Rozdział drugi monografii oddaje to wszystko, co charakteryzuje esencję *komedii all'italiana*: przedstawia ściśle związki z teatralną i ludową tradycją *komedii dell'arte*, we Włoszech i Europie, opartą przede wszystkim na oralności przekazu, a nie na tekście pisanym. Autorka monografii omawia typologię postaci-masek rodem z *komedii dell'arte*, zwracając uwagę na ich cechy antropologiczne, m.in. widoczne u Arlekina, czy Poliszynela.

W sposób szczegółowy wskazuje na istotne elementy charakterystyczne dla architektury sceny: scenografii pałacowych i targowych widowisk teatralnych *dell'arte*, wymieniając warianty sceny oraz kładąc nacisk na jej perspektywę.

Habilitationka uwypukla istotę tzw. 'intermezzi', śpiewu, muzyki i tańca, przypominając jednocześnie bogaty i zróżnicowany repertuar teatralny.

Dr Surma-Gawłowska zamieściła w książce wiele kolorowych i czarno-białych zdjęć postaci scenicznych i aktorów *dell'arte*, pochodzących ze zbiorów europejskich, co podwyższa rangę monografii i nadaje jej nowego wymiaru.

Autorka monografii skupiła uwagę na sztuce improwizacji komedii, na motywach *komedii dell'arte*, języku komedii *all'italiana* oraz komedii literackiej, tragikomedii i dramacie pasterskim, tzw. arkadyjskim, cieszącym się ogromną popularnością wśród aktorów-reżyserów i odbiorców. Rozdział ten podkreśla dogłębną znajomość badanej materii przez Habilitationkę.

Rozdział trzeci książki odwołuje się do zróżnicowanego i bogatego materiału egzemplifikacyjnego, który stanowi kompendium wiedzy na temat programowych manifestów teatralnych. Obejmu także inne dokumenty dotyczące epistolografii oraz spektakli teatralnych mało znanych polskiemu odbiorcy.

Język tego rozdziału jest komunikacyjny i zrozumiały, który czyni z różnorodnych tekstów bogate źródło wiedzy o kulturze i teatrze włoskich i europejskich czasach *komedii*

dell'arte. Wyraźnie widać kompetencje Habilitantki w sferze przekładoznawstwa, gdyż tłumacz winien na podstawie tekstu wyjściowego, przy zastosowaniu wielu technik/strategii i chwytów, sformułować 'nowy tekst' ponad barierami kulturowymi.

'Nowy tekst' dr Surmy-Gawłowskiej staje się więc z jednej strony koherentny i logiczny, przeznaczony dla odbiorców innego obszaru kulturowego, a z drugiej zaś jest takim, który funkcjonuje w nowych warunkach kulturowych jak tekst wyjściowy. Widać kompetencję fachową i językową Habilitantki w trudnym procesie tłumaczenia.

Warto dodać, że koniecznym i niezbędnym kluczem do aplikacji nowego bagażu lingwistycznego i teatrologicznego w tłumaczonych tekstach jest szeroka znajomość realiów językowych i kulturowych tłumaczonych autorów, o czym tłumaczka nie zapomniła i wywiązała się z danego zadania znakomicie.

Dr Monika Surma-Gawłowska dała poznać się jako badacz interdyscyplinarny: teatrolog, kulturoznawca i tłumacz, umiejętnie posługując się materiałem egzemplifikacyjnym i warsztatem metodologicznym.

Temat pracy jest oryginalny i ważny dla polskich teatrologów, a zakres przeprowadzonych badań jest szeroki, natomiast wnioski są udokumentowane.

Tym samym, biorąc pod uwagę poprawność merytoryczną monografii habilitacyjnej i kilka drobnych kwestii dyskusyjnych wskazanych powyżej, z pełnym przekonaniem twierdząc, że Habilitantka sprostała wymaganiom stawianym rozprawom habilitacyjnym.

Pozostały dorobek naukowy

Uzyskany po doktoracie dorobek naukowy Kandydatki, należy ocenić jako dorobek kwalifikujący Habilitantkę w sensie ilościowym i jakościowym do ubiegania się o przyznanie stopnia doktora habilitowanego.

Zainteresowania naukowe dr Surmy-Gawłowskiej koncentrują się wokół trzech obszarów badawczych: pierwszy z nich dotyczy dawnej literatury włoskiej i obejmuje włoski teatr doby XVI i XVII w, fenomenu komedii *dell'arte* we Włoszech i jej recepcji w Polsce i Francji. Tematyka podejmowana przez Habilitantkę w monografiach i artykułach naukowych dotyczy wielu zagadnień, zróżnicowanej problematyki oraz wskazuje na charakter interdyscyplinarny prac.

Drugim obszarem badań dr Surmy-Gawłowskiej jest bilateralna relacja pomiędzy kinem a włoską literaturą. Egzemplifikacją tych zainteresowań są artykuły naukowe poświęcone adaptacjom filmowym znanych dzieł literackich we włoskiej kinematografii.

Sposób przeprowadzonej analizy jest koherentny i rzeczowy, który nie budzi żadnych zastrzeżeń merytorycznych i metodologicznych.

Trzecim obszarem, godnym uwagi, staje się nurt bibliograficzny i przekładoznawstwo. W sensie metodologicznym interesujący jest fenomen przekładu włosko-polskiego w kontekście kulturowym i społecznym.

Efektem tej pracy jest cykl artykułów który wskazują na kompetencje Habilitantki i Jej aktywność w zakresie badanej materii.

Współpraca naukowa

Współpraca międzynarodowa

W latach 1997-2015 dr Surma-Gawłowska odbyła staże naukowe i kwerendy we Włoszech (Padwa i Rzym). W ramach programu TEMPUS i ERASMUS (Rzym i Padwa) przeprowadziła wykłady w języku włoskim. Kandydatka uczestniczyła w dwunastu (12) konferencjach międzynarodowych (Włochy, Czechy, Belgia, Hiszpania, Portugalia, Słowacja), podczas których wygłosiła referaty i brała udział w dyskusjach. Wygłosiła także referaty podczas 6 międzynarodowych konferencji w Polsce (Szczecin, Kraków, Warszawa).

Habilitantka uczestniczyła w sześciu (6) projektach-grantach zespołowych i programach badawczych o zasięgu międzynarodowym, w tym w jednym (1) jako uczestnik, zaś w pięciu (5) jak główny wykonawca-kierownik. Otrzymała trzy (3) nagrody J. M. Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Dr Monika Surma-Gawłowska należy do stowarzyszenia międzynarodowego AIPI.

Współpraca krajowa

Kandydatka uczestniczyła z referatami w trzynastu (13) konferencjach krajowych, (Wrocław, Szczecin, Kraków, Poznań i Warszawa).

Jest godne uwagi, że dr Surma-Gawłowska brała udział w opracowaniu nowych technologii kształcenia w zakresie języków romańskich. W latach 2004-2013 pełniła funkcję kierownika Trzyletnich Studiów Wieczorowych, a od 2010 roku aż do chwili obecnej pełni funkcję koordynatora specjalizacji tłumaczeniowej na studiach II stopnia, na specjalizacji filologia włoska.

Dorobek dydaktyczny i popularyzatorski

Dr Monika Surma-Gawłowska prowadzi zróżnicowane zajęcia dydaktyczne, poczynając od koordynowanej przez nią praktycznej nauki języka włoskiego (pisanie i leksyka) poprzez zajęcia z dawnej literatury włoskiej, kultury Włoch; zajmuje się językami specjalistycznymi w przekładzie, przekładem ustnym i konsekwentnym.

Od 2006 Kandydatka prowadzi seminaria dyplomowe z zakresu kulturoznawstwa i literaturoznawstwa promując wiele prac dyplomowych.

Jej dorobek popularyzatorski oprócz wykładów gościnnych w Rzymie, Padwie oraz we Wrocławiu, podejmuje ważny dyskurs naukowy związany z włoskim teatrem renesansu i baroku.

Zarówno dorobek dydaktyczny jak i popularyzatorski uznaję za wystarczający w aspekcie ubiegania się przez dr Surmę-Gawłowską o nadanie stopienia doktora habilitowanego.

Podsumowanie

Habilitationka w znaczny sposób poszerzyła swój dorobek naukowy od momentu otrzymania stopnia doktora nauk humanistycznych. Kandydatka uczestniczy w dyskursie akademickim przede wszystkim w zakresie badań literaturoznawczych i przekładoznawczych, publikując w Polsce i innych krajach europejskich w dwóch językach: w języku polskim i włoskim.

Dr Surma-Gawłowska bierze aktywny udział w konferencjach naukowych: zagranicznych i krajowych, głównie jako uczestnik i współorganizator. Habilitationka odbyła także zagraniczne staże naukowe oraz przeprowadziła gościnne wykłady w ramach programu międzynarodowego Erasmus.

Dr Surma-Gawłowska skupiła swoją uwagę badawczą na szerokim i wielowątkowym fenomenie teatru *komedii dell'arte*. Jej monografia habilitacyjna wskazuje na umiejętne prowadzenie spójnego wywodu metodologicznego i naukowego.

Jako naukowiec wykazała się dobrą orientacją w literaturze przedmiotu, wnikliwością wywodu naukowego, umiejętnością analizy oraz syntezy o czym świadczą liczne artykuły naukowe, które dotyczą włoskiej literatury, jej relacji z kinem oraz procesem tłumaczenia.

Jej plany naukowe na przyszłość są jasno sprecyzowane, a warsztat badawczy ulegnie dalszemu rozwojowi.

Dr Monika Surma-Gawłowska posiada solidne doświadczenie dydaktyczne i eksperckie, wyrażające się w wieloletniej pracy dydaktycznej ze studentami. Habilitationka

prowadziła zróżnicowane zajęcia w Instytucie Filologii Romańskiej, a w ramach seminarium dyplomowego wypromowała wiele prac.

Należy podkreślić, że uczestniczyła w realizacji sześciu (6) projektów-grantów międzynarodowych, co wskazuje na Jej mobilność i elastyczność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych.

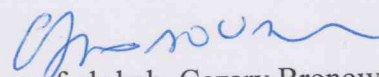
Wniosek końcowy

W oparciu o przeprowadzoną analizę wielu wariantów dorobku dr Moniki Surmy-Gawłowskiej, uważam, że Jej aktywność naukowo-dydaktyczna oraz oryginalne wyniki pracy naukowej w okresie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora, wnoszą istotny wkład Kandydatki do rozwoju aktualnej wiedzy w zakresie badań literaturoznawczych i traduktologicznych.

Biorąc pod uwagę bardzo pozytywną ocenę monografii habilitacyjnej, która stanowi główne osiągnięcie naukowe dr Moniki Surmy-Gawłowskiej po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych, należy stwierdzić, że Habilitantka spełnia warunki ustawowe stawiane kandydatom do stopnia doktora habilitowanego i stanowi podstawę do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego w zakresie literaturoznawstwa.

Wnoszę zatem o dopuszczenie dr Moniki Surmy-Gawłowskiej do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Toruń, 8.12. 2016 r.

prof. dr hab. Cezary Bronowski